

„Tatarak” w reż. Andrzeja Wajdy (2009)

O reżyserowaniu śmierci.

Scenariusz lekcji do wykorzystania na lekcjach języka polskiego
w szkołach ponadpodstawowych.

Opracowała: **Anna Równy**

Przedmiot: **język polski**

Czas trwania zajęć: **90 minut**

Cele lekcji:

Uczeń:

- rozumie czym jest adaptacja utworu literackiego;
- poznaje biografię i dokonania twórcze Andrzeja Wajdy;
- wyszukuje, nazywa i utrwała środki wyrazu charakterystyczne dla filmu;
- wyraża swój stosunek do postaci, charakteryzuje i ocenia bohaterów;
- ćwiczy nazywanie emocji;
- rozumie swoistość tekstów kultury przynależnych do filmu, muzyki, sztuk plastycznych i audiowizualnych.

Metody i formy pracy:

- „burza mózgów”,
- metoda osoby,
- mapa emocji,
- praca w parach,
- praca w grupach,
- praca indywidualna.

Materiały pomocnicze:

- karty pracy.

Przed lekcją:

- Temat należy przeprowadzić po projekcji „Tataraku” w reż. Andrzeja Wajdy. Film można obejrzeć na platformie VOD Warszawa pod adresem: <https://vod.warszawa.pl/strona/produkt/vod/08f5c79e-a950-4fc7-909b-83277cb75c5a/zemsta>

Przebieg lekcji:

1. Rozpocznij od rozmowy z uczniami, jakie tematy/motywy/toposy odczytali z filmu „Tatarak”? Pozwól uczniom na swobodne wypowiedzi, które pozwolą Ci zorientować się, na ile głęboko weszli w rozumienie filmu i co warto rozwinąć w dalszej części lekcji. Spodziewane odpowiedzi: śmierć, przemijanie, młodość, starość, choroba, miłość, Eros i Thanatos, adaptacja filmowa, autotematyzm, i inne.
2. Podziel uczniów na dwie grupy, prosząc, żeby uczniowie siedzący w ławce z prawej strony odliczali kolejno: 1 i 2. „Jedynkom” rozdaj **Kartę pracy nr 1**, natomiast „dwójkom” – **Kartę pracy nr 2**. Uczniowie pracują w ławkach (w parach), czytają teksty i zaznaczają w nich najważniejsze informacje dotyczące okoliczności powstania filmu. Po upływie 5 minut poproś wybranych uczniów o przedstawienie wniosków z pracy. Posłużą one uporządkowaniu wiedzy o genezie i okolicznościach powstawania filmu „Tatarak”. W razie potrzeby dopowiedz, że w momencie realizacji produkcji Krystyna Janda była w żałobie po śmierci swojego męża (choroba nowotworowa) operatora filmowego Edwarda Kłosińskiego, wieloletniego współpracownika Andrzeja Wajdy, który miał być również autorem zdjęć do „Tataraku”.

3. Podziel uczniów na grupy 5-6 osobowe i poproś, aby przygotowali personę głównej bohaterki filmu, pani Marty. Rozdaj im **Kartę pracy nr 3**, na której zawarte są pytania pomocne do pracy tą metodą. Po upływie 10 minut poproś ochotników z każdej grupy o odczytanie wypracowanych wniosków. Podsumuj tę część lekcji, uświadamiając uczniów, że na konstrukcję postaci mają wpływ dwie warstwy filmu: opowiadanie Jarosława Iwaszkiewicza „Tatarak” i Sándora Marái „Niespodziewana wizyta” (fragmenty dotyczące choroby aktorki i jej relacji z mężem) oraz warstwa „filmu w filmie” – czyli monolog napisany i wygłoszony przez Krystynę Jandę (refleksje po śmierci Edwarda Kłosińskiego) oraz sceny pokazujące momenty tworzenia filmu.
4. Zapowiedź, że uczniowie będą pracować indywidualnie, tworząc mapę emocji. Rozdaj im w tym celu **Kartę pracy nr 4**. Po upływie 5 minut poproś ochotników o odczytanie wniosków. Podsumuj lekcję, podając temat zajęć do zapisania w zeszytach. Zapytaj uczniów, czy wykorzystanie dwóch płaszczyzn narracyjnych w filmie „Tatarak” (literackiej i autotematycznej) miało wpływ na pogłębienie tematu śmierci? Poproś o uzasadnienie odpowiedzi. Zapytaj następnie, w jaki sposób wykorzystane na lekcji metody, pozwoliły uczniom na pogłębienie empatii wobec bohaterki filmu i wobec aktorki (Krystyny Jandy), odtwarzającej postać filmowej Marty? Wysłuchaj wypowiedzi uczniów.

Praca domowa:

Obejrzyj spotkanie z Andrzejem Wajdą prowadzone przez prof. Tadeusza Lubelskiego w ramach Akademii Polskiego Filmu, znajdź fragment dotyczący inspiracji malarstwem Edwarda Hoppera, oraz sporządź notatkę na ten temat.

Link do nagrania:

<https://akademiapolskiegofilmu.pl/pl/historia-polskiego-filmu/archiwum-wykladow/238/238>

KARTA PRACY NR 1

Andrzej Wajda o filmie „Tatarak”:

Po trzech filmowych spotkaniach z prozą Iwaszkiewicza: „Brzezina”, „Panny z Wilka”, „Noc czerwcową”, od lat wracałem do „Tataraku”. Na przeszkodzie stała zawsze trudność przeniesienia tekstu liczącego zaledwie kilkanaście stron na pełnometrażowy film. (...)

W końcu po latach rozterek znalazłem autentyczną opowieść, która miała dopełnić „Tatarak”, i z tym postanowieniem rozpocząłem film. Wtedy okazało się, że Krystyna Janda nie może grać ze względu na gwałtowną i śmiertelną chorobę męża, mego wielkiego przyjaciela i autora zdjęć „Człowieka z marmuru”, „Ziemi obiecanej”, „Dyrygenta” i „Człowieka z żelaza”. Kiedy rok później przystąpiliśmy do zdjęć, męża Krystyny nie było już między nami, ale ja ciągle trzymałem się poprzedniej wersji scenariusza.

Pracę nad filmem rozpocząłem rzecz jasna od opowiadania „Tatarak”...

Gdy kończyliśmy zdjęcia opowieścią o ostatniej miłości pani doktorowej Marty do przypadkowo spotkanego Bogusia, któregoś dnia po powrocie z planu Krystyna dała mi kilka napisanych przez siebie kartek maszynopisu.

Ze zdumieniem przeczytałem, że jest to opis ostatnich dni życia mojego przyjaciela, Edwarda Kłosińskiego. - Czy dajesz to tylko mnie, czy chcesz powiedzieć to do kamery?

Kiedy wyznała, że opowie to też innym, pomyślałem, że ona z tymi myślami wraca każdego dnia do hotelu, gdzie w samotności wspomina tamte chwile.

Natychmiast stanęły mi przed oczami obrazy samotnych kobiet w hotelowych pokojach namalowanych przez Hoppera.

Tu przyszedł mi z pomocą autor zdjęć „Tataraku” Paweł Edelman, który uznał, że tylko całkowicie nieruchoma kamera może ukazać to, czego spodziewałem się po tych scenach w naszym filmie. (...)

Tatarak. Pożegnanie miłości, red. Katarzyna Szajowska, Warszawa, Prószyński Media, 2009, s. 3-4.

Cały problem polegał na tym, jak by tu z jednej strony przenieść się w lata fabuły „Tataraku”, tzn. lata pięćdziesiąte, sześćdziesiąte XX wieku. (...)

Z drugiej strony trzeba było znaleźć aktorów, którzy pamiętają tamte czasy i zechcą do nich wrócić, potrafią znaleźć w sobie tę jakąś inność w stosunku do tego, co dziś się dzieje. Ja szukałem takich, którzy mogliby jeszcze zagrać dawnych polskich inteligentów. Tych, którzy zaczynali już wówczas, w latach pięćdziesiątych i sześćdziesiątych, zapominać, kim byli. Dzisiejsi aktorzy, także ci grający w „Tataraku”, biorą aktywny udział w tym, co się teraz odbywa w kinematografii, telewizji, więc trudno im stworzyć postać sprzed lat. Chodzi mi zwłaszcza o młodych aktorów, w pełni swoich sił i talentu.

Dlatego zdecydowaliśmy się na aktora gdzieś z daleka, ze Stanów. (...) Może to wydawać się dziwne, ale kiedy aktor, który na co dzień gra w amerykańskich filmach, nagle pojawił się tutaj, w Warszawie, pomyślałem sobie, że został jakby przeniesiony z przedwojennego kina, że mógłby grać obok Eugeniusza Bodo.

„Tatarak” to piękne, jedno z najbardziej przejmujących opowiadań Jarosława Iwaszkiewicza. Mówi o świecie, który od nas odplynął, i tylko dzięki wyjątkowym aktorom udało mi się go wskrzesić. Myślę, że Paweł Szajda pomógł mi wypełnić te oczekiwania.

Wyjątkowy charakter nadał też filmowi odtwórca roli doktora. Wielką radością było dla mnie ponowne spotkanie na planie z panem Janem Englertem, który niedawno grał w filmie „Katyń”, a dawno, dawno temu w „Kanale”. (...)

Dzisiaj gra doktora z opowiadania „Tatarak” i myślę, że świetnie zrozumiał, w czym tkwi siła słów Jarosława Iwaszkiewicza, kim były opisane przez niego postacie, co to za ludzie, jakie są pomiędzy nimi relacje. (...)

Tatarak. Pożegnanie miłości, red. Katarzyna Szajowska, Warszawa, Prószyński Media, 2009, s. 10, 13, 14, 17.

KARTA PRACY NR 2

Krystyna Janda o filmie „Tatarak”:

„Tatarak” to absolutnie wyjątkowe doświadczenie. A w moim życiu zawodowym, nie wiem, czy nie najważniejsze, i to z powodów, także pozaartystycznych. Jest to film, któremu oddałam wiele. Więcej niż aktorka musi ofiarować roli. Tak się złożyło. Bardzo się cieszę, że tak się stało. Jest to najbardziej osobista rola w moim życiu i najbardziej osobista historia. A wszystko przez przypadek, splot okoliczności, dzięki Andrzeja intuicji i wrażliwości, i odwadze. Od momentu, w którym podjął decyzję, że sami wchodzimy na ekran, jako my, sprawy powoli zaczęły się wyłaniać, stawać jasne. Życie zaczęło się wdzierać do historii Iwaszkiewicza, rymować z nią, wypełniać ją, uzupełniać. I jeżeli w życiu, między twórcami, przyjaciółmi, zdarzają się rzeczy tak ważne, to być może trzeba rzeczywiście było o tym opowiedzieć, a nie posługiwać się wymyślonymi historiami. O prawdzie towarzyszącej robieniu filmu opowiedzieć, właśnie o tym także zrobić film. Tyle, że trzeba mieć odwagę. (...) Tym razem ja gram panią Martę, ale też siebie, i my, nasze życie towarzyszy Iwaszkiewiczowi. (...)

Przede wszystkim jest to film, który składa się z dwóch warstw: opowiadania Iwaszkiewicza „Tatarak”, a jednocześnie to jest opowieść o ludziach, którzy robią film „Tatarak”. Opowieść o ekipie, o ludziach, którzy przygotowują się do filmu. To jest opowieść o kulisach filmu i opowieść daleko głębiej idąca niż tylko to, co się zdarza na planie. Poznajemy tych ludzi również od strony prywatnej, jest to też w związku z tym opowieść o zawodzie filmowca, aktora. Ja przechodzę z siebie prywatnej, niespodziewanie, bez przygotowania w panią Martę, Janek Englert czyta fragment Iwaszkiewicza, z tego filmu.

To jest gdzieś na marginesie opowieść o tym, jak trudno oddzielić prywatność i emocje, z którymi się przychodzi na plan, od tego, co w rezultacie znajduje się na ekranie. To, że czytamy przed kamerą fragmenty opowiadania Iwaszkiewicza, było konieczne, to opowiadanie – jako arcydzieło literatury – ma sformułowania i określenia, których nie da się zagrać, wyrazić, absolutnie, musieliśmy pewne rzeczy przeczytać. Pomysł, żeby czytając Iwaszkiewicza, jednocześnie jakby szykować się do filmu, towarzyszył nam od początku. Ekipa wchodzi na ekran kilkakrotnie, i to też nadaje filmowi zupełnie inną barwę, a wszystkim, co zdarza się na ekranie, zmienia znaczenie, przesuwa akcenty.

Kamera. Paweł Edelman. Kamera jest partnerem, przyjacielem, świadkiem, opowiadaczem obiektywnym, żeby nagle jakby całkowicie się wycofać i zostawić nas samych, bez niej jakby temat staje się ważniejszy niż forma. To jest także opowieść o ekipie. O ludziach, którzy tam pracowali. Mówią do siebie, patrzą, reagują, mają stosunek do filmu, historii, do nas wreszcie, do Andrzeja, do mnie... Na przykład ktoś mówi, że ja nie chciałam kręcić tej albo innej sceny, że się jej bałam... To są wszystkie teksty, które niespodziewanie się pojawiły, weszły do filmu. To świadoma kompozycja Andrzeja, dojrzałego reżysera, który nie ukrywa, nie kryguje się, nie strzeże tajemnic, nie musi się z nikim ścigać, spokojnie oddaje się tematowi. Ten film jest naprawdę zaskakujący. Tego się nikt z nas robiących ten film u progu pracy nie spodziewał... Wciąż mam uczucie, że za mało mówi się o roli Pawła Edelmana. Jak istotne rzeczy stały się dzięki jego przemyśleniom, wrażliwości, inteligencji. Rzeczy merytoryczne.

Tatarak. Pożegnanie miłości, red. Katarzyna Szajowska, Warszawa, Prószyński Media, 2009, s. 42, 44.

KARTA PRACY NR 3

PERSONA

Metoda Persony polega na stworzeniu modelu postaci, jej zbioru cech charakteru, potrzeb i oczekiwań. Opiszcie stworzoną przez siebie Personę, uwzględniając poniższe pytania pomocnicze.

Kim jest ta osoba?

Jakie są jej dobre strony, a jakie słabe?

Jak zachowuje się, kiedy jest zdenerwowana?

Jaki ma stosunek do ludzi, do życia?

Jak widzą ją bliscy, przyjaciele, sąsiedzi?

Czy dobrze się czuje w swojej grupie, społeczności?

Styl życia

Gdzie mieszka?

Jak spędza dzień powszedni?

Jak spędza weekend?

Czym się interesuje?

Jak się ubiera?

KARTA PRACY NR 4

1. Jak Marta zachowuje się podczas badania lekarskiego? Co mówi, widzi, słyszy?
Co myśli i co czuje?
2. W jaki sposób Marta wspomina swoich zmarłych synów? Co mówi, czuje i co myśli?
3. Jak Marta reaguje na śmierć Bogusia? Co mówi, widzi, słyszy? Co myśli i co czuje?

Centrum Kultury Filmowej im. Andrzeja Wajdy

Biuro

ul. Szpitalna 5/18
00-031 Warszawa

Studio U20

Al. Ujazdowskie 20
00-478 Warszawa

ckf@ckf.waw.pl
+48 518 640 875

[ckf.waw.pl]

Facebook: www.facebook.com/CentrumKulturyFilmowej

Instagram: www.instagram.com/ckf_im.andrzejawajdy

YouTube: www.youtube.com/c/CentrumKulturyFilmowejimAndrzejaWajdy

Linkedin: www.linkedin.com/company/centrum-kultury-filmowej-im-andrzeja-wajdy

Spotify: <https://open.spotify.com/user/wsb85x5614fuqtxfn12f0i0n>

Newsletter dla nauczycieli: <https://open.spotify.com/user/wsb85x5614fuqtxfn12f0i0n>